

آینده پژوهی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه در ارتباط با محور مقاومت به روش

سناریونویسی و نقش آن بر مأموریت‌های ارتش ج.ا.ا

پوریا آذرنگ^۱

احمد عالیوند^۲

رشید خلف‌زاده^{۳*}

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

با گذشت یک دهه بحران در سوریه، به دلیل تعدد بازیگران و تعارض منافع آنها، آینده سیاسی این کشور در حاله‌ای از ابهام است. پژوهش حاضر با هدف آینده پژوهی تحولات سیاسی امنیتی سوریه در ارتباط با محور مقاومت به روش سناریونویسی و نقش آن بر مأموریت‌های آجا در پی پاسخ به این سؤال است که آینده پژوهی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه چگونه است و این تحولات چه نقشی بر مأموریت‌های آجا دارد؟ در این پژوهش جامعه آماری ۴۰ نفر می‌باشد. بنابراین با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری و محدود بودن آن، جامعه آماری به صورت تمام شمار مورد پرسش قرار گرفت. سپس با استفاده از آمار استنباطی و استدلالی داده‌های حاصل از مصاحبه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و با استفاده از الگوی آینده پژوهی علمی و طی مراحل ۸ گانه سناریو نویسی شوارتز (شناسایی بازیگران، فاکتورهای کلیدی، پیشران‌ها، عدم قطعیت‌ها، اولویت‌بندی و انتخاب شاخص) نسبت به آینده پژوهی تحولات سوریه و چشم‌انداز آن در افق ۲۰۳۰ اقدام گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد سناریوهای سوریه با مقاومت، بی مقاومت، در مقاومت و بر مقاومت سناریوهای احتمالی تحولات سوریه می‌باشند. سوریه در مقاومت به عنوان سناریوی محتمل در کوتاه مدت، سوریه بی مقاومت محتمل‌ترین سناریو در افق ۲۰۳۰ و سوریه با مقاومت سناریوی مطلوب ج.ا.ا تشخیص داده شد. همچنین آجا براساس اصل ۱۴۳ قانون اساسی مأموریت حفظ تمامیت ارضی، استقلال و حفظ نظام مقدس ج.ا.ا را بر عهده دارد، لذا تحقق هر یک از سناریوهای مذکور به نوعی بر مأموریت‌های آجا در دفاع سرزمینی، فراسرزمینی و بازدارندگی دفاعی اثر گذارست.

واژگان کلیدی:

آینده پژوهی، تحولات سیاسی - سوریه، مأموریت آجا.

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران.

^۲ دانشجوی دکتری رشته امنیت بین الملل، دانشگاه فارابی، تهران، ایران.

^۳ دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه فارابی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: Email: dastafcanm@gmail.com

مقدمه

یکی از اهداف اصلی تمامی یگان‌های نظامی و نهاد‌های امنیتی فرار از غافلگیری راهبردی ناشی از روندهای ژئواستراتژی منطقه‌ای و جهانی است و به حداقل رساندن هزینه‌های ناشی از غافلگیری راهبردی از طریق پیش‌بینی دامنه وسیعی از روندها و کسب آمادگی برای مواجهه شدن با این غافلگیری‌ها است (قیه‌باشی و همکاران، ۱۳۹۶). بحران سوریه، یک بحران سیاسی-امنیتی چندلایه، پیچیده با بازیگران متعدد و اهداف متضاد است و بازیگران دخیل در سوریه را می‌توان به سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی تقسیم نمود. هر بازیگر داخلی و حامی خارجی آن دارای اهدافی هستند که حفظ و یا سقوط بشار اسد، هدف محوری و مبنای راهبردی آنهاست. ایران خود را رهبر محور مقاومت در برابر آمریکا و رژیم صهیونیستی می‌داند و از آنجا که سوریه یکی از ارکان مهم محور مقاومت است، تغییر نظام حاکم بر سوریه به معنای تضعیف محور مقاومت بوده و برآیند آن منجر به تضعیف ج.ا.ا خواهد شد (محمدیان، ۱۳۹۹). در این عرصه پیچیدگی روابط بازیگران و تضاد منافع آنان، دشواری تحلیل، حساسیت و تصمیم‌گیری در وضعیت فعلی سوریه و آینده آن را نشان می‌دهد که روند پژوهی تحولات می‌تواند کمک شایانی در تحلیل وضعیت و مشخص نمودن سناریوهای آینده سوریه نماید.

ماده ۷ قانون آجا بر اساس اصل ۱۴۷ قانون اساسی در خصوص مأموریت ارتش ج.ا.ا اشاره می‌دارد «آمادگی جهت همکاری با سپاه در کمک به ملل مسلمان و مستضعف غیر معارض با اسلام، در سطح جهان، در دفاع از خود در برابر تهدید و تجاوز نظامی بنا به درخواست آنان و بنا به دستور». بر این اساس ارتش جمهوری اسلامی ایران مأموریت دارد بنا به دستور در خارج از مرزهای کشور مبادرت به انجام مأموریت نظامی (آفندی و پدافندی) نماید.

در مسئله سوریه، جلوگیری از تضعیف امنیت نظامی در پی از دست رفتن عمق استراتژیک محور مقاومت در شامات در اولویت یکم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد. با بروز بحران امنیتی و سیاسی در سوریه، ارتش ج.ا.ا به عنوان یکی از ارکان نیروهای مسلح کشور، بر اساس مأموریت ابلاغی نسبت به حضور نظامی (مستشاری، رزمی، نیرو مخصوص، توپخانه، اطلاعات، پشتیبانی، خدمات رزمی) در کشور سوریه اقدام نموده است.

تجارب ارزنده ارتش ج.ا.ا ایران در سال‌های اخیر در انواع مأموریت‌های آفندی و پدافندی در عرصه سوریه نظیر مأموریت‌های مستشاری، رزمی، نیرو مخصوص، توپخانه، اطلاعات، پشتیبانی، ترابری، بارریزی، خدمات رزمی و لجستیکی اگرچه حاکی از توان رزمی و اقتدار این نیروی توانمند و مردمی بود، لیکن نواقص و کاستی‌هایی را نشان داد که بر آن اساس حفظ هوشمندی در رصد تحولات سیاسی-امنیتی منطقه را جهت نیل به شرایط مطلوب ضروری می‌نماید. بر این اساس

دغدغه محققین این است که ارتش جمهوری اسلامی ایران با تبیین تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و تحلیل سناریوهای ممکن، محتمل و مطلوب، مأموریت قانونی و نقش خود را در عرصه سوریه به درستی اجراء و خود را برای مواجهه با هر وضعیتی آماده نماید.

هدف اصلی تحقیق، شناسایی سناریوهای آینده تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و تعیین نقش آن بر مأموریت‌های آجا است و اهداف فرعی شامل شناسایی سناریوهای ممکن، محتمل و مطلوب تحولات آتی سیاسی - امنیتی سوریه به منظور نیل به پاسخ سئوال اصلی تحقیق مبنی بر نقش سناریوهای مختلف (ممکن، محتمل، مطلوب) بر مأموریت‌های آجا می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهشی

در این تحقیق با علم به اینکه نظریه به بهای نادیده گرفتن بخشی از واقعیت بر بخش‌های دیگر تاکید می‌نماید، تلاش گردیده تا از منظر واقع‌گرایی به بررسی علل شکل‌گیری منازعه بین‌المللی در سوریه و آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب پرداخته شود.

وضعیت سوریه را بر اساس نظریه‌های بین‌المللی می‌توان یک منازعه نامید (نجات، ۱۳۹۶). از منازعه تعاریف بسیار زیادی به عمل آمده است. در فرهنگ لغت آکسفورد منازعه حالتی توصیف شده که در آن مردم، گروه‌ها یا کشورها در یک تضاد یا مشاجره درگیر هستند. هم‌چنین وضعیتی است که در آن نظرها و عقاید متضاد وجود دارد (مرادیان، ۱۳۹۹). «لوئیس کوزر» آن را مبارزه‌ای برای ارزش‌ها، مطالبات، قدرت و منابع کمیاب می‌داند که در آن هدف خنثی نمودن، آسیب رساندن یا از بین بردن رقبای خویش است و از دید «جوزف فرانکل»، وضعیتی است که دو دولت، دو ملت یا دو گروه از آن‌ها درصدد انجام کنش‌هایی باشند که با یکدیگر ناسازگار است. (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

در این تحقیق هم‌چنین از دو نظریه برای تبیین رفتار دو دسته از بازیگران دخیل در روند تحولات اخیر سوریه استفاده شده است به منظور تحلیل رفتار دولت آمریکا به مثابه سردمدار جریان مخالف دولت سوریه، از نظریه «واقع‌گرایی تدافعی» استفاده شده است. این نظریه روند رخدادهای سوریه را تابعی از سیاست و استراتژی کلان آمریکا در غرب آسیا بر مبنای موازنه تهدید با کشورهای پیش رو و انقلابی نظیر جمهوری اسلامی ایران و سوریه می‌داند. برای تحلیل رفتار دولت سوریه در قبال بحران اخیر از مدل «موازنه سازی درونگرا و برون‌گرا در سیاست خارجی» استفاده شده است. رفتار بشار اسد در ایجاد ائتلاف با گروه‌های داخلی در مقابل معارضان، هم‌چنین الگوی ائتلاف و اتحاد این کشور در عرصه بین‌المللی برای مقابله با جریان‌های فرامنطقه‌ای حامی معارضان در این بررسی مورد تدقیق قرار گرفته‌اند.

سناریو نویسی

مایکل بورتر سناریو را «اجماع داخلی در مورد آنچه آینده، ممکن است پیش رو بگذارد.» توصیف می‌کند. پال شومیکر سناریو را روشی عملی برای تجسم آینده‌های ممکن تعریف می‌کند که در آن تصمیم‌های سازمان می‌تواند اجرا شود. در واقع سناریو یعنی «داستان یا شرح رویدادهای آینده‌ای که می‌تواند اتفاق بیفتد» (شیرودی و همکاران، ۱۳۹۹).

سناریو تنها پیش‌بینی یک آینده خاص نیست بلکه توصیف همه احتمالات از آینده‌های محتمل است. در واقع، سناریو ابزاری برای مطالعه آینده و شناخت تهدیدات، فرصت‌ها، نیازها و ارزش‌های برتر آینده است و انتخاب محتمل‌ترین تصویر ممکن نیست، بلکه ترسیم همه تصاویر ممکن است. سناریو پیش‌بینی آینده نیست زیرا در طراحی سناریوها، تمامی آینده‌های محتمل به تصویر کشیده می‌شوند که ممکن است برخی از آنها هرگز محقق نشوند (اسمعیلی، ۱۳۹۹).

در آینده‌پژوهی به روش سناریونویسی، معمولاً سه نوع سناریو وجود دارد: **الف) سناریو ممکن:** آینده‌ای که در مخیله انسان بگنجد و عقل امکان وقوع آن را تصدیق کند. تا اوایل دهه ۷۰ معمولاً ۳ نوع آینده را «ممکن» می‌دانستند «تداوم وضع موجود» «آینده خوب، بهتر شدن وضع موجود» و «آینده بد، بدتر شدن وضع موجود» (پدرام و همکاران، ۱۳۹۷).

ب) سناریو آینده مطلوب: آینده‌ای که در افق زمانی مورد نظر احتمال وقوع بیشتری دارد و مبتنی بر استمرار روندهای کنونی در آینده است (چرمک، ۱۳۹۲).

پ) سناریو آینده نا مطلوب: آینده‌ای که وقوع و به واقعیت پیوستن آن را آرزو می‌کنیم که اتفاق نیفتد (بهنیافر، ۱۳۹۹).

در این پژوهش با شناسایی روش‌های آینده‌پژوهی، مصاحبه با خبرگان با شناسایی کنش‌گران، تعیین وزن آنها، تعیین پیش‌ران‌ها، بررسی عدم قطعیت‌ها و تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی، در گام نخست همه سناریوهای ممکن در آینده سوریه را ترسیم و سناریوهای محتمل را شناسایی و براساس منافع ج.ا.ا، بهترین آینده ممکن یا سناریو مطلوب مورد بررسی قرا گرفته است. همچنین در هر مرحله نقش هر سناریو بر مأموریت آجا بررسی شده است.

پیشینه‌های پژوهش

به منظور اجرای پژوهش، با مراجعه به مرکز تحقیقات و دانشگاهی آجا و نیروهای مسلح نسبت به بررسی فعالیت‌های پژوهشی انجام شده در راستای تحقیق اقدام گردید که اهم نتایج حاصله به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول (۱) پیشینه تحقیق

عنوان تحقیق	پدیدآورنده	یافته‌های تحقیق
پروژه تحقیقاتی آینده بشار اسد و نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت آن بر ج.ا.ا.	آرش سعیدی راد، ۱۳۹۵، دانشگاه یزد	یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد حفظ بشار اسد، جمهوری اسلامی ایران را با سه نقطه قوت فرصت، ضعف قوت و ضعف فرصت روبرو می‌کند. در حالی که سقوط اسد، ایران را با تهدید روبرو خواهد کرد.
پایان نامه آینده پژوهی بحران سیاسی-امنیتی سوریه بر پایه سناریو نویسی	جواد علی پور ، ۱۳۹۶، دانشگاه تبریز	یافته ها حاکی از آن است که آینده تحولات این کشور در قالب سناریوهای مطلوبی چون حفظ و یا سقوط دولت اسد و سناریوهای احتمالی چون تجزیه سوریه و یا تداوم جنگ داخلی طولانی مدت و سناریوی ممکن آغاز جنگی منطقه ای میان مخالفان و مدافعان اسد قابل پیش بینی است.
مقاله آینده سیاسی سوریه و فرصت‌ها و چالش‌های آن برای ج.ا.ا.	عطارسعیدی، آرش سعیدی راد، ۱۳۹۷، نشریه مطالعات راهبردی سیاست گذار	یافته های این پژوهش نشان می دهد، اتحاد بین ایران و سوریه که به دلیل شرایط خاص استراتژیک است، با پیروزی بشار اسد قوی تر و موجب تقویت منافع ملی و بین المللی ایران خواهد شد.
مقاله الگویی نوین برای سناریونویسی در موضوعات راهبردی مطالعه موردی سناریوهای آینده بحران سوریه	عبدالرحیم پدram، سلمان زالی، ۱۳۹۷، نشریه مطالعات سیاسی جهان اسلام	یافته پژوهش حاکی از این است الگویی بومی سناریونویسی در مسائل راهبردی با استفاده از الگویی گام به گام ۹ مرحله ای است که برای تشریح این منظور سناریوهای آینده سوریه، شامل سناریوهای عبور از بحران، حفظ سنگر، شکستن محاصره، حفظ معبر مورد واکاوی قرار گرفته است.

در پیشینه‌های جمع بندی شده و پیشینه‌هایی که به علت ممانعت از طولانی شدن بحث، از ذکر آنها خودداری به عمل آمده، عموماً به آینده‌پژوهی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه به روش‌های مختلف از جمله سناریو نویسی اشاره شده است که از این منظر با تحقیق حاضر دارای اشتراکاتی می‌باشند ولیکن تحقیقات مذکور عموماً توصیفی و کتابخانه‌ای بوده لیکن در تحقیق حاضر از روش اکتشافی و مصاحبه با صاحب‌نظرانی استفاده شده است که در عرصه سوریه حضور

مستقیم و بلاواسطه داشته‌اند. در هیچ یک از پیشینه‌های موجود به نقش تحولات سیاسی - امنیتی سوریه بر ارتش جمهوری اسلامی ایران اشاره نشده و اساساً محققین از حضور مستقیم آجا در عرصه میدانی سوریه بی اطلاع و یا بسیار کم اطلاع بوده‌اند، لذا نقش تحولات سیاسی - امنیتی سوریه (مبتنی بر آینده پژوهی) بر مأموریت‌های ارتش ج.ا.ا در این کشور تا کنون مورد بررسی قرار نگرفته و بدین لحاظ تحقیق حاضر کاری بی‌بدیل محسوب می‌گردد که علاوه بر ذکر رشادت‌های آجا در عرصه میدانی سوریه، با نگاه آینده پژوهی در پرتو نظریات امنیتی در پی کشف فرصت‌هایی است که این تحولات برای آجا فراهم می‌نماید.

روش‌شناسی پژوهش

روش تدوین سناریو براساس نظریه پیتز شوارتز

تحقیق پیش‌رو بر اساس مطالعات پیتز شوارتز مبتنی بر رهیافت منطق شهودی انجام شده است که ساده و قابل استفاده بودن برای انواع موضوعات آینده‌پژوهی، تدوین منعطف و نامتناقض در برابر حوادث آینده، استفاده بهینه از اطلاعات موجود در زمینه آینده، کمک به شناسایی الگوهای زیربنایی و ساختار دهنده به حوادث و درگیر کردن شرکت کنندگان در تصمیم‌گیری‌های نهایی از مزایای آن می‌باشد. البته این رهیافت معایبی دارد که از جمله آن می‌توان به وابستگی بیش از حد به افراد خبره اشاره نمود (شوارتز، ۱۹۹۰).

در این روش سناریونویسی برابر گام‌های مشروحه ذیل انجام می‌شود :

گام اول - مشخص کردن موضوع اصلی سناریو

در این گام مصاحبه با اعضاء تصمیم‌ساز برای تشخیص و روشن‌تر ساختن تصمیم یا موضوع اصلی صورت می‌پذیرد. در این گام، باید با نگاه درون به بیرون به جای بیرون به درون شروع کرد (حاجیانی، ۱۳۹۲). بنابراین موضوع «آینده‌پژوهی تحولات سیاسی امنیتی سوریه و تأثیر آن بر مأموریت آجا» شناسایی و انتخاب گردید و سپس سناریوها با توجه به محیط بیرونی (عرصه میدانی سوریه) تدوین می‌شوند.

گام دوم - مشخص کردن فاکتورهای کلیدی

بعد از این که موضوع مشخص شد فهرستی از عواملی که بیشترین تأثیرات را در تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و مأموریت‌های آجا دارند، تهیه گردید. هدف از این گام عمدتاً شناسایی کنش - گران، اهداف آنان و فهم تحلیلی از موضوع پروژه است. در این گام، مهم‌ترین بازیگران شناسایی و به بازیگران، ستاره می‌دهیم (از صفر تا سه ستاره). محورهای اساسی در گام دوم مشتمل بر

شناسایی موضوع اصلی و فهرست کنش‌گران اصلی که بیشترین تأثیر مستقیم بر آینده تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و مأموریت آجا را دارند، می‌باشد (عباسی، ۱۳۹۹).

گام سوم - مشخص کردن نیروهای پیشران

ساده‌ترین و شیواترین تعریف پیشران، نیروهای بزرگ تغییر است (شوارتز، ۱۹۹۰). در مورد قضیه سوریه، پیشرانهای عرصه داخلی شامل از بین رفتن امنیت فردی و سیاسی بشار اسد، از میان رفتن انسجام نیروهای داخلی جبهه اسد، برجسته شدن نقش القاعده، مداخله نظامی کشورهای حامی معارضین و در عرصه بین‌المللی شامل قطع حمایت روسیه از دولت سوریه، قطع حمایت غرب از معارضین و تغییر دیدگاه غرب به نفع اسد هستند. پس از تعیین پیشران‌ها، به آنها نیز، مشابه بازیگران ستاره می‌دهیم (از صفر تا سه ستاره)، طبیعتاً پیشرانهایی که ستاره بیشتری می‌گیرند، با اهمیت‌تر هستند.

گام چهارم - شناسایی عدم قطعیت‌ها و تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی

عدم قطعیت، نقطه مقابل پیش‌بینی است. به عبارت دیگر عدم قطعیت، آن چیزی است که قابل پیش‌بینی نیست. ما نمی‌دانیم که در آینده چه اتفاقی خواهد افتاد (آذر، ۱۳۹۳).

گام پنجم - شناسایی و تعیین منطق سناریو

نتیجه مرحله طبقه‌بندی روندهای با اهمیت، پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها، محورهایی است که سناریوهای نهایی بر اساس آن‌ها، برای خبرگان و تصمیم‌سازان قابل توجه بوده و آینده‌های مختلف و سناریوهای متفاوت را رقم می‌زنند (شوارتز، ۱۳۹۰).

گام ششم - تدوین سناریوها

بعد از شناسایی مهم‌ترین نیروهای پیشران، عدم قطعیت‌ها و منطق‌هایی که سناریوها را از هم متمایز می‌کنند، نوبت به پر بار کردن اسکلت و جزئیات سناریوها با رجوع به فاکتورهای کلیدی و نیروهای پیشران شناسایی شده در گام‌های دوم و سوم می‌رسد.

گام هفتم - بررسی و اولویت‌بندی سناریوها

در این مرحله به بررسی پیامدها و نتایج هر یک از سناریوها به صورت جداگانه پرداخته می‌شود. برای این منظور توجه خاص روی موضوع اصلی (گام اول) متمرکز می‌شود و به صورت جداگانه به بررسی جایگاه موضوع اصلی در سناریوهای تهیه شده پرداخته می‌شود.

گام هشتم - انتخاب شاخص‌ها و علائم راهنما

درک سریع‌تر این موضوع که کدام یک از چندین سناریوی نوشته شده به واقعیت در حال ظهور نزدیک‌تر است، بسیار مهم می‌باشد. در هنگامی که سناریوهای مختلف پر بار شده‌اند و مضامین

آن‌ها برای موضوع اصلی (آینده‌پژوهی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و نقش آن بر مأموریت‌های آجا) مشخص شده است.

در این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و نوع پژوهش اکتشافی است و بر اساس مصاحبه با خبرگان و گزارشات مستند تدوین و تلاش می‌کند تا سناریوهای مختلف را برای بحران سوریه و نقش آن بر مأموریت‌های ارتش ج.ا.ا در سوریه ترسیم نماید.

قلمرو مکانی سرزمین‌های مکمل استراتژیک جمهوری اسلامی ایران در غرب کشور تا دریای مدیترانه و قلمرو زمانی از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۳۰ میلادی (از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۸) است. قلمرو موضوعی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و مأموریت‌های آجا و جامعه آماری این پژوهش را جمعی از معاونین آجا، خبرگان نظامی و سیاسی مرتبط با حوزه تحولات منطقه‌ای و اعضاء میزهای تخصصی حوزه سوریه که از مأموریت‌های آجا در عرصه میدانی سوریه مطلع هستند، تشکیل می‌دهد که حجم آن به صورت تمام شمار حدود ۴۰ نفر می‌باشد. در این پژوهش حجم جامعه آماری به صورت تمام شمار بوده و مصاحبه به صورت کیفی انجام می‌شود. روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش کتابخانه‌ای، میدانی و برای مصاحبه استفاده شده است. روایی و اعتبار ابزارهای گردآوری پرسشنامه با تأیید ۸ نفر از خبرگان این حوزه و صاحب‌نظران ارشد که دارای مسئولیت مستقیم با حوزه سوریه و مأموریت‌های آجا هستند، انجام شد.

یافته‌های پژوهش

بازیگران تحولات سیاسی - امنیتی سوریه

در این تحقیق با توجه به معادلات چندوجهی، دخالت کنشگران و ارائه تصاویری دقیق‌تر از آینده بحران سوریه، بازیگران درگیر را در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، تحلیل نموده‌ایم.

- بازیگران سطح داخلی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه

در سطح داخلی، از یک طرف ارتش و نیروهای وفادار به اسد و از سوی دیگر جبهه‌النصره، داعش و ارتش آزاد قرار دارند، البته گروه‌های مخالف اسد منازعات خشونت آمیزی میان خود نیز دارند که به یک «منازعه خونین داخلی» تبدیل شده است (محمدیان، ۱۳۹۹). در کنار مناقشات سیاسی، مباحث مذهبی (سنی و شیعه) و قومی (کرد و عرب) از جمله مسائل ریشه‌دار است. پیچیدگی بحران و درگیری خشونت آمیز قومی، فرقه‌ای و مذهبی وضعیت سوریه را دچار ابهام کرده است. از نظر اجتماعی، مهم‌ترین ضعف سوریه وجود گروه‌های متعدد مذهبی، قومی و در نتیجه عدم انسجام کافی و هویت ملی سست است (نیاکویی، ۱۳۹۹).

- بازیگران سطح منطقه‌ای تحولات سیاسی - امنیتی سوریه

بازیگران منطقه‌ای متفاوتی با حمایت از مدعیان قدرت در سوریه بر پیچیدگی بحران امنیتی این کشور افزوده‌اند، تا جایی که وزن عوامل بین‌المللی بر سایر عوامل، سنگینی می‌کند. علت درگیری قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به دلیل موقعیت استراتژیکی سوریه است که از جایگاه مرکزی آن در حوزه‌های ژئوپلتیک آسیای صغیر و مدیترانه، پیوند سوریه با درگیری‌های اعراب و رژیم صهیونیستی و نقش سوریه به عنوان «حلقه وصل» اعضای محور مقاومت ناشی می‌شود (قلم بر، ۱۳۹۶). مهمترین بُعد بحران سوریه دخالت قدرت‌های خارجی است و تداوم آن ناشی از رقابت بین دو جریان متضاد محور مقاومت و محافظه کار عربی با حمایت قدرت‌های بزرگ است از جمله مهمترین کنش‌گران منطقه‌ای در بحران سوریه می‌توان به ایران، عراق، حزب الله، مصر، قطر، عربستان، ترکیه و رژیم صهیونیستی اشاره نمود (سیف آبادی، ۱۴۰۰).

- بازیگران سطح بین‌المللی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه

بحران سوریه با گذشت ده سال به یک منازعه بین‌المللی تبدیل شده است که در یک سمت آمریکا و غرب به دنبال ساقط کردن اسد هستند و از سوی دیگر روسیه و حامیان اسد با برنامه‌های آنها در قبال سوریه در نهادهای بین‌المللی مقابله می‌کنند (فخری و همکاران، ۱۳۹۹).

جدول (۲) بازیگران درگیر در بحران سوریه

سطح	هدف	بازیگران
داخلی	دفاع و حمایت از حکومت اسد و حفظ آن	حکومت بشار اسد، نیروهای مسلح سوریه، نیروهای دفاع ملی سوریه و علویان
	مخالفت با حکومت اسد و خواهان تغییر آن	اخوان المسلمین، ارتش آزاد سوریه، جبهه النصره، جیش الفتح، داعش و کردها
منطقه‌ای	دفاع و حمایت از حکومت اسد و حفظ آن	ایران، عراق و حزب الله لبنان (محور مقاومت)
	مخالفت با حکومت اسد و خواهان تغییر آن	مصر، قطر، اردن، جریان چهارده مارس لبنان، عربستان، ترکیه و رژیم صهیونیستی
بین‌المللی	دفاع و حمایت از حکومت اسد و حفظ آن	روسیه و چین
	مخالفت با حکومت اسد و خواهان تغییر آن	آمریکا، انگلیس، فرانسه و برخی قدرت‌های اروپایی

اهداف و رفتار بازیگران در تحولات سیاسی - امنیتی سوریه

اصولاً دخالت دولت‌ها در مناطق مختلف به دو عامل بستگی دارد، نخست قدرت و دیگری میزان ارتباط منافع و ملاحظات دولت‌ها در آن منطقه. هرچه قدرت دولت‌ها بالاتر باشد، پتانسیل دخالت آنان افزایش یافته و هرچه منافع آن‌ها پیوند نزدیک‌تری با منطقه درگیر تحولات داشته باشد،

احتمال دخالت افزایش می‌یابد (شفت نیا، جعفری، ۱۳۹۹). از آنجا که تمامی بازیگران شناسایی شده در منازعه سوریه، بازیگران قدرتمند با توانایی تأثیرگذاری هستند، بحث قدرت و پتانسیل دخالت تأمین می‌گردد، بنابراین برای شناسایی علت مداخله آنان در این منازعه و تحلیل رفتاری آنان، باید به بررسی منافع کنش‌گران در منطقه مورد بحث پرداخت. از دیدگاه رئالیسم، منافع بازیگران به رفتارهای آنان شکل می‌دهد. بنابراین فهم دقیق سیاست کشورها در گرو فهم و ارزیابی آنان از منافعشان است (زمردی و همکاران، ۱۴۰۰). در ادامه و با توجه به این بعد نظری، منافع بازیگران در منازعه بررسی و مشخص خواهد شد و رفتار آنها بر اساس این منافع مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

اگر چه بازیگران منازعه سوریه از بعد هدف، در دو طیف مشخص پیش گفته قرار می‌گیرند، ولی هر یک از این بازیگران برای تأمین هدف خود، نوع خاصی از رفتار را به نمایش گذاشته‌اند. این رفتارها در طیفی از رفتارهای نرم (اقدامات دیپلماتیک) تا سخت (حمایت تسلیحاتی) به شرح جدول زیر قابل تشخیص و تفکیک است.

جدول (۳) هدف و نوع رفتار کنش‌گران اثرگذار در تحولات سیاسی - امنیتی سوریه

بازیگر	هدف	نوع رفتار
آمریکا و اروپا	۱. تأمین امنیت رژیم صهیونیستی. ۲. تضعیف محور مقاومت. ۳. ایجاد محدودیت در توسعه نفوذ روسیه. ۴. دسترسی به منابع انرژی سوریه.	۱. فشارهای دیپلماتیک توأم با تحریم ترکیبی ۲. حمایت سیاسی، مالی و تسلیحاتی از مخالفین. ۳. حضور نظامی و انجام حملات نظامی محدود.
روسیه	۱. کسب سهم نسبی جهانی. ۲. مقابله با نفوذ آمریکا و ناتو در منطقه. ۳. دستیابی به آب‌های مدیترانه ۴. بهره‌برداری از منابع زیرزمینی سوریه	۱. حمایت‌های دیپلماتیک از دولت اسد. ۲. حضور گسترده نظامی و اجرای عملیات علیه مخالفین ۳. ارائه کمک‌های اقتصادی به سوریه. ۴. تعامل با کلیه بازیگران جهت مدیریت بحران
چین	۱. کسب سهم نسبی جهانی. ۲. ممانعت از به خطر افتادن امنیت انرژی	۱. حمایت‌های دیپلماتیک از دولت اسد. ۲. عدم پیوستن به تحریم‌های اقتصادی علیه سوریه. ۳. ارائه کمک‌های اقتصادی به دولت اسد

نوع رفتار	هدف	بازیگر
	۳. قدرت نمایی در برابر آمریکا با هدف بالا بردن قدرت چانه زنی خود با این کشور.	
۱. حمایت‌های ترکیبی از دولت اسد. ۲. حضور فعال و مدیریت نظامی تحولات میدانی سوریه ۳. ارائه کمک‌های اقتصادی به سوریه	۱. ممانعت از تضعیف محور مقاومت ۲. ممانعت از کاهش قدرت و نفوذ منطقه‌ای خود ۳. ممانعت تغییر موازنه قوا به نفع جبهه غربی - عربی ۴. جلوگیری از سیطره رژیم صهیونیستی بر منطقه	ج.ا.ایران
۱. ممانعت از تغییر موازنه قوا به سود محور مقاومت ۲. حمایت ترکیبی از معارضین و ارتش آزاد ۳. انجام حملات نظامی به مواضع محور مقاومت. ۴. انجام اقدامات گسترده اطلاعاتی در کشور سوریه.	۱. ممانعت از استقرار نظامی ج.ا.ا در سوریه. ۲. تضمین بقاء خود با تضعیف محور مقاومت. ۳. کاهش نفوذ ج.ا.ا در سوریه ۴. ممانعت از انتقال قدرت به گروه-های تندرو سلفی	رژیم صهیونیستی
۱. حمایت تسلیحاتی، مالی و دیپلماتیک از مخالفین. ۲. حضور نظامی در مناطق شمالی سوریه. ۳. سرکوب گروه‌های کردی در شمال سوریه. ۴. تقابل با نفوذ ج.ا.ا و روسیه در سوریه.	۱. تبدیل شدن به قدرت منطقه‌ای ۲. ممانعت از همگرایی اکراد و تأثیر آن بر ترکیه ۳. افزایش سهم خود از قدرت نسبی جهانی. ۴. احیاء هژمونی منطقه‌ای و امپراتوری عثمانی	ترکیه
۱. حمایت‌های سیاسی از مخالفین اسد ۲. حمایت مالی - تسلیحاتی از معارضین اسد ۳. همکاری با جبهه غربی - عبری علیه اسد	۱. ممانعت از همگرایی محور مقاومت ۲. افزایش قدرت منطقه‌ای با تشکیل یک دولت سنی ۳. رقابت منطقه‌ای با ج.ا.ا ۴. حفظ بقاء خود با حرکت در محور غربی - عبری	عربستان

پس از شناسایی بازیگران، در گام نخست درجه اهمیت (وزن) بازیگران عرصه سوریه مورد بررسی قرار گرفت و به هر بازیگر با توجه به میزان کنش‌گری نمره (۳+ تا ۳-) داده شد که نشانه درجه اهمیت بازیگران (درجه اهمیت و تأثیرگذاری طرفداران دولت اسد و جبهه مقاومت با نشان مثبت و درجه اهمیت و تأثیرگذاری بازیگران مخالف دولت اسد با نشان منفی مشخص شده است) می‌باشد. براساس نتایج جمع اوزان بازیگران موافق و مخالف در تحولات سیاسی امنیتی سوریه (۱-) و نزدیک به صفر است که این امر دلیل اصلی طولانی شدن بحران سوریه هست و با روند موجود بعید به نظر می‌رسد که در چشم انداز میان مدت، این غائله به نتیجه برسد.

جدول (۴) اهمیت (وزن) بازیگران

اهمیت	بازیگران	هدف	سطح	
+ ۳	حکومت بشار اسد	حامیان اسد	داخلی	
+ ۲	نیروهای مسلح سوریه			
+ ۲	علویان			
- ۱	ارتش آزاد سوریه	مخالفین اسد		
- ۱	جبهه النصره			
- ۱	جیش الفتح			
- ۱	کردها			
+ ۲	ایران	حامیان اسد		منطقه‌ای
+ ۱	عراق			
+ ۲	حزب الله لبنان			
- ۱	مصر و اردن	مخالفین اسد		
- ۲	ترکیه			
- ۳	رژیم صهیونیستی			
- ۲	عربستان و قطر			
+ ۳	روسیه	حامیان اسد	بین‌المللی	
+ ۱	چین			
- ۳	آمریکا	مخالفین اسد		
- ۱	اروپا (انگلیس و فرانسه)			

پیش‌ران‌ها، در تدوین سناریوها نقش اساسی دارند لذا پیش‌ران‌های اساسی در آینده تحولات سیاسی - امنیتی سوریه از طریق مصاحبه و پرسشنامه در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی

استخراج و به هر پیش‌ران به میزان درجه اهمیت و میزان اثرگذاری (براساس نظر خبرگان) از ۱ تا ۳ ستاره داده شد. نتایج حاصله در قالب جدول ذیل ارائه شده است.

جدول (۵) پیش‌ران‌ها و درجه اهمیت آنها

اهمیت	عنوان پیش‌ران	سطح
***	از بین رفتن امنیت فردی و سیاسی بشار اسد	پیش‌ران‌ها در عرصه داخلی
**	از میان رفتن انسجام نیروهای داخلی جبهه اسد	
**	چرخش اسد به سمت غرب و کشورهای عربی مرتجع	
**	متلاشی شدن ارتش اسد و پیوستن فرماندهان عمده به معارضین	
***	تجزیه سوریه و ایجاد حکومت‌های محلی	
**	برجسته شدن نقش القاعده یا داعش در سوریه	
**	عدم استمرار پتانسیل اقتصادی دولت سوریه	
**	انسجام گروه‌های سیاسی معارض تحت رهبری واحد	
**	درگیری داخلی گروه‌های مسلح معارض با یکدیگر	
**	انجام اصلاحات توسط اسد و انسجام ملی	
***	آزادسازی کلیه مناطق سوریه از معارضین و مخالفین	
**	تعامل کردها با دولت مرکزی سوریه	
***	مداخله نظامی علنی محور مقاومت در بحران سوریه	
*	بسته شدن مرزهای کشورهای همسایه به روی گروه‌های معارض	
***	هزینه ساز شدن بحران سوریه برای کشورهای حامی معارضین	
**	حمله گسترده ترکیه به شمال سوریه	
***	عدم توانایی ج.ا.ایران در استمرار پشتیبانی از سوریه و خروج از عرصه میدانی این کشور	
***	توافق ایران با عربستان، قطر و ترکیه در مورد آینده سوریه	
***	حمله رژیم صهیونیستی به سوریه	
***	بازگشت سوریه به اتحادیه عرب و توافق با کشورهای عربی	
***	ورود کشورهای عربی به روند بازسازی کشور سوریه	
***	قطع حمایت روسیه از دولت سوریه	

اهمیت	عنوان پیش‌ران	سطح
***	توافق آمریکا و روسیه در موضوع سوریه	پیش‌ران‌ها در عرصه بین‌المللی
**	قطع حمایت غرب از معارضین	
***	تغییر دیدگاه غرب به نفع اسد	

در گام بعدی عدم قطعیت‌ها در آینده تحولات سیاسی-امنیتی سوریه استخراج و با تعیین درجه اهمیت هر یک، نسبت به تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی اقدام گردید. نتایج حاصله در قالب جدول ذیل ارائه شده است.

جدول (۶) عدم قطعیت‌ها و درجه اهمیت آنها

عدم قطعیت‌ها در بحران سوریه		
ردیف‌هایی که ۳ ستاره دارند به عنوان عدم قطعیت‌های کلیدی انتخاب شدند		
اهمیت	عدم قطعیت	
***	موفقیت یا عدم موفقیت اسد در حفظ انسجام ملی	۱
*	محاصره سیاسی - اقتصادی دولت اسد	۲
***	حمایت یا عدم حمایت خارجی از معارضان	۳
**	دخالت مستقیم نظامی مخالفان اسد در تحولات داخلی	۴
**	دخالت مستقیم نظامی محور مقاومت در تحولات داخلی	۵
***	موفقیت یا عدم موفقیت اسد در حفظ ارتش و نخبگان سیاسی	۶
***	همگرایی یا واگرایی معاندین و احزاب سیاسی مخالف اسد	۷
*	توافق ایران با عربستان، قطر و ترکیه در مورد آینده سوریه	۸

تدوین نهایی سناریوهای تحولات سیاسی - امنیتی سوریه و ارتباط آن با محور مقاومت سناریوهای ۸ گانه آینده تحولات سیاسی - امنیتی سوریه که بر اساس نظر خبرگان استخراج گردید، با طی نمودن مراحل ۸ گانه سناریو نویسی پیتر شوارتز، مجدداً مورد ارزیابی و تطبیق با پیش‌ران‌ها و عدم قطعیت‌ها واقع گردید و به روش جی بی ان با یکدیگر تلفیق و تعداد ۴ سناریو به عنوان سناریوهای آینده تحولات سیاسی - امنیتی سوریه تعیین گردید که عناوین اصلی و شاخصه‌های هر سناریو عبارتند از :

(۱) **سوریه با مقاومت:** بهترین سناریو ممکن برای ج.ا.ا، شرایطی که اسد موفق به سرکوبی معارضین شده و با حفظ تمامیت ارضی کشور، مبادرت به حمایت از محور مقاومت در منطقه نماید. شاخص‌های راهنما در سناریوی «سوریه با مقاومت» عبارتند از :

- عدم حمایت خارجی از معارضین دولت اسد

- واگرایی احزاب مخالف و ایجاد انشقاق میان رهبری سیاسی معارضان
 - موفقیت اسد در حفظ انسجام ارتش
 - موفقیت اسد در حفظ انسجام ملی
 - فضای مناسب برای حضور محور مقاومت و ج.ا.ا در سوریه
 - فراهم شدن حضور ترکیبی (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، نظامی) ج.ا.ا در سوریه
- (۲) **سوریه در مقاومت:** اشاره به حفظ وضع موجود دارد یعنی تداوم جنگ داخلی با حمایت بازیگران خارجی، عدم ثبات داخلی وعدم یکپارچگی ملی در سوریه. شاخص های راهنما در سناریوی «سوریه در مقاومت» عبارتند از:
- تداوم حمایت خارجی از معارضین دولت اسد
 - واگرایی احزاب مخالف و ایجاد انشقاق میان رهبری سیاسی معارضان
 - موفقیت اسد در حفظ انسجام ارتش
 - عدم موفقیت اسد در حفظ انسجام ملی
 - تسلط ارتش سوریه بر شهرهای بزرگ
 - ادامه حمایت های نظامی محور مقاومت از ارتش و دولت اسد
- (۳) **سوریه بی مقاومت:** شرایطی است که به نوعی بشار اسد حذف گردیده و یک حکومت سکولار در سوریه تشکیل شده و اعتقادی به همراهی با محور مقاومت ندارد و روابط کشور بر اساس توسعه روابط با غرب و دول مرتجع عربی تعریف می شود. شاخص های راهنما در سناریوی «سوریه بی مقاومت» عبارتند از:
- حفظ انسجام ملی با انجام اصلاحات سیاسی (توسط اسد یا دولت وفاق ملی)
 - انسجام ارتش و نخبگان سیاسی کشور (توسط اسد یا دولت وفاق ملی)
 - عدم حمایت خارجی از معارضین مسلح
 - تلاش دولت سوریه در جذب سرمایه های خارجی جهت بازسازی و آبادانی کشور
 - این سناریو براساس نظر خبرگان، تبیین پیش ران ها و عدم قطعیت های کلیدی، در میان مدت بالاترین احتمال وقوع را دارد و انتظار می رود در افق ۲۰۳۰ محقق شود، برآیند این وضعیت حذف یا کاهش شدید نفوذ ج.ا.ا در همه عرصه های سوریه خواهد بود.
- (۴) **سوریه بر مقاومت:** سوریه ای که علیه محور مقاومت قرار دارد، بدترین سناریو ممکن برای ج.ا.ا، شرایطی که معارضین اسد با حمایت کشورهای عربی به پیروزی رسیده اند و با نزدیکی به رژیم صهیونیستی، تمام قد در برابر محور مقاومت و ج.ا.ا قرار گرفته است. شاخص های راهنما در سناریوی «سوریه بر مقاومت» عبارتند از:

- اسد ترور شده یا از کشور خارج شده است
- اموال دولتی خسارت جدی دیده و ساختار دولت متلاشی شده است
- نیروهای مقاومت حاضر در سوریه به شهادت رسیده یا در ترک سوریه هستند
- دولت‌های متخاصم ج.ا.ا به شدت به دنبال توسعه وضعیت در سوریه هستند

تجزیه و تحلیل داده‌ها

محیط آنارشیک نظام بین الملل و شرایط خاص منطقه غرب آسیا، منجر به کنش بازیگران در مسیر معمای امنیت شده است. در این تحقیق به منظور آینده‌پژوهی تحولات سیاسی - امنیتی سوریه، نسبت به شناسایی بازیگران، تحلیل رفتار و منافع آنان (در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی) اقدام و مشخص گردید دنبال نمودن الگوهای رفتاری ناشی از ساختار آنارشیک نظام بین‌الملل تلاش بازیگران برای افزایش قدرت خود یا ممانعت از افزایش قدرت رقبا با ایجاد منافع متعارض منجر به طولانی شدن منازعه سوریه شده است.

سوریه در دکترین دفاعی ج.ا.ا به عنوان مکمل استراتژیک و یکی از اضلاع اصلی جبهه مقاومت محسوب می‌گردد ج.ا.ا با حضور در عرصه سوریه، به دنبال تحکیم کمر بند امنیتی محور مقاومت و حفظ پیوستگی آن است. در این راهبرد عراق نیز نقش مهمی دارد، تحقق این آرمان در فراهم بودن همه اجزای این پازل است چنانچه یکی از اجزاء پازل از دست برود، گسست ژئوپلیتیک ایجاد خواهد شد. تلاش توأمان رژیم صهیونیستی و آمریکا علیه منافع ج.ا.ا در سوریه و عراق در جهت برهم زدن این پازل است. بنابراین سقوط دولت اسد در کنار تلاش استکبار جهانی جهت تغییر موازنه قدرت در منطقه، بر امنیت ج.ا.ا ایران تأثیر مستقیم دارد.

دیدگاه آمریکا و رژیم صهیونیستی به بحران سوریه، یک نگاه امنیتی است. آن‌ها خواستار ایجاد حاکمیتی مطلوب در سوریه هستند تا منافعشان تأمین و نفوذ ج.ا.ا در این کشور به طور کامل قطع شود، آنان تلاش دارند تا مانع از پیوستگی ژئوپلیتیک محور مقاومت شوند و ایران را در مرزهای خود محدود نمایند. در این طرح، آمریکا مسئولیت مقابله با نفوذ ایران در عراق و رژیم صهیونیستی مسئولیت مقابله با نفوذ ایران در سوریه را برعهده گرفته است.

روسیه مهمترین بازیگر عرصه سوریه است و به دنبال آن است تا منافع استراتژیک خود را در شرق مدیترانه حفظ نماید. روسیه برخلاف سیاست تک بُعدی ج.ا.ا، سیاست تعامل با همه بازیگران (داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای) را اتخاذ نموده است. روس‌ها در بحران سوریه با معارضین اسد، ایران، ترکیه، قطر، اروپا، آمریکا و رژیم صهیونیستی هماهنگ هستند. روس‌ها آمده‌اند تا به هر قیمتی در سوریه بمانند و تحت هیچ شرایطی حاضر نیستند لجمن خود را در

برابر ناتو از ریملند، به عقب برانند. اگرچه روسیه و ایران بر سر حفظ اسد در سوریه توافق دارند و با هم همکاری نمودند لیکن نگاه آنان به آینده سوریه بسیار متفاوت است و اهدافشان زاویه‌ای معنادار دارد. ترور سردار سپهبد شهید قاسم سلیمانی، ضربه‌ای بزرگ به ج.ا.ا و پیش‌ران مهمی برای تأمین منافع روسیه ارزیابی می‌گردد. پس از این ترور، روسیه به تنهایی کنترل قطاری را در دست گرفته که هر آن ممکن است ج.ا.ا را در میانه راه پیاده کند.

ترکیه نیز به سوریه نگاه راهبردی و آینده پژوهانه دارد و آن را مکمل ژئوپلیتیک امنیتی خود می‌داند. ترکیه در زمره بازیگرانی است که حاضر است برای دعاوی خود بجنگد و کشته دهد لذا نقش این کشور در سناریونویسی تحولات سوریه به طور جدی مدنظر قرار گرفته است. ترکیه با هیچ مجموعه‌ای سازگاری کامل ندارد و تعارضات متعددی با هریک از بازیگران دارد و چنانچه منافعش تأمین نشود، بازی را به هم می‌زند. ج.ا.ا برای نیل به اهداف خود در سوریه و ممانعت از یک‌تازی روسیه، باید با ترکیه تعامل نماید و در این خصوص قضیه کردها، گزینه مناسبی است، ایران می‌تواند این نقش را در مثلث ترکی - سوری - کردی ایفاء نماید.

در این پژوهش با بهره از نظر خبرگان و تحلیل‌گران، با تعیین بازیگران، تحلیل رفتار آنان، برشماری منافع کنش‌گران، تعیین وزن آنان، تبیین پیش‌ران‌ها و بررسی عدم قطعیت‌ها، چهار سناریو در خصوص آینده تحولات سوریه به‌عنوان «سناریوهای ممکن» ارائه گردید که شامل سناریوهای سوریه با مقاومت، سوریه بی‌مقاومت، سوریه در مقاومت و سوریه بر مقاومت می‌باشند. این سناریوها پلکانی و مسلسل هستند که عدم قطعیت‌های کلیدی، روند آن را تعیین می‌نمایند.

نتایج تحقیق حاکی از آن است که سناریوهای "سوریه با مقاومت"، "سوریه بی‌مقاومت"، "سوریه در مقاومت" و "سوریه بر مقاومت" سناریوهای ممکن تحولات سیاسی - امنیتی سوریه می‌باشند. "سوریه در مقاومت" به عنوان سناریوی محتمل در کوتاه مدت و "سوریه بی‌مقاومت" محتمل‌ترین سناریو در افق ۲۰۳۰ می‌باشد. سناریوی مطلوب ج.ا.ا "سوریه با مقاومت" است. همچنین ارتش ج.ا.ا به عنوان یکی از ارکان اصلی نیروهای مسلح کشور، بر اساس اصل ۱۴۳ قانون اساسی مأموریت حفظ تمامیت ارضی کشور، حفظ استقلال و حفظ نظام مقدس ج.ا.ا را بر عهده دارد، لذا تحقق هر یک از سناریوهای مذکور به نوعی بر مأموریت آجا در دفاع سرزمینی و دفاع فراسرزمینی تأثیرگذار خواهد بود که نقش آن به تفکیک مورد واکاوی قرار گرفته است.

جدول (۷) سناریوهای بحران سوریه

سناریوهای مفروض آینده تحولات سیاسی - امنیتی سوریه بر مبنای «عدم قطعیت‌های کلیدی»	حمایت خارجی از معارضین اسد	همگرایی احزاب سیاسی و معارضین	حمایت خارجی از معارضین اسد	واگرایی احزاب سیاسی و معارضین	عدم حمایت خارجی از معارضین	همگرایی احزاب سیاسی و معارضین	عدم حمایت خارجی از معارضین اسد	واگرایی احزاب سیاسی و معارضین
	موفقیت اسد در حفظ انسجام ملی موفقیت اسد در حفظ ارتش و نخبگان سیاسی	→	→	→	→	→	→	سوریه با مقاومت
حفظ انسجام ملی با انجام اصلاحات انسجام ارتش و نخبگان سیاسی	→	→	→	→	سوریه بی مقاومت	→	→	→
عدم موفقیت اسد در حفظ انسجام ملی موفقیت اسد در حفظ ارتش و نخبگان	→	→	سوریه در مقاومت	→	→	→	→	→
عدم موفقیت اسد در حفظ انسجام ملی عدم موفقیت اسد در حفظ ارتش و نخبگان	سوریه بر مقاومت	→	→	→	→	→	→	→

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- سوریه به جولانگاه کنش گرانی (با منافع متناقض) تبدیل شده که قوانین بازی برای آنان بسیار پیچیده است. در این شرایط نباید در مسیری حرکت نمود که چشم‌انداز مثبتی ندارد.
- در بعد اقتصادی، سوریه از بحران‌های شدید اقتصادی رنج می‌برد. بازسازی سوریه تا ۴۰۰ میلیارد دلار هزینه دارد که محور مقاومت چنین سرمایه‌ای ندارد. ج.ا.ا به عنوان یکی از ارکان نجات دولت بشار اسد نیز با وجود تحریم‌های اقتصادی امکان سرمایه‌گذاری در سوریه را ندارد، لذا دولت اسد (یا هر دولت وفاق ملی) چاره‌ای جزء تامین آن از طریق چرخش به سمت جبهه غربی - عربی نخواهد داشت. نتایج تحقیق حاکی از آن است که به دلایل متعدد، اسد (یا هر دولت وفاق ملی) در یک دهه آینده به طور رسمی به خانواده عرب باز خواهد گشت.
- از بُعد نظامی دو برنامه برای سوریه وجود دارد؛ یکی روسی و دیگر ایرانی، روس‌ها خواهان بازسازی و نیروهای مسلح براساس دکترین خود در سوریه هستند با این حال، روسیه ضمن

- درگیری در بحران اکران، با مشکلات اقتصادی روبرو است که عملاً توان لازم جهت بازسازی ارتش سوریه را ندارد. ج.ا.ا نیز با توجه به مشکلات ناشی از تحریم، توان مالی لازم در سوریه را ندارد ولی خوف جبهه غربی - عربی - عبری از برنامه ج.ا.ا جهت پیاده سازی الگوی بسیج مردمی مانند حزب.. در لبنان است. از دیدگاه غرب طرح ایران، یک برنامه "پنج بعدی" است که ساختار نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و امنیتی را شامل می شود.
- رژیم صهیونیستی سعی دارد با حملات مستمر هوایی، محور مقاومت و ج.ا.ا را تحت فشار شدید قرار دهد و هزینه ایران را در سوریه بالا ببرد. این وضعیت ایجاب می نماید ج.ا.ا حضور فیزیکی خود را کاهش و جهت نفوذ هیبریدی برنامه ریزی نماید.
- تحقق سناریو مطلوب (سوریه با مقاومت) امکان ایجاد زیرساخت های برای مأموریت قانونی آجا را فراهم می سازد. زیر ساخت هایی همچون تفاهم نامه های نظامی، ایجاد پایگاه های نظامی، همکاری آموزشی و سایر حوزه ها منوط به فراگیری نفوذ اسد بر تمام کشور است. در این صورت رژیم صهیونیستی در خارج نزدیک خود مشغول خواهد شد و ج.ا.ا امنیت ملی خود را در جغرافیای خارج دور دنبال میکند و بر مأموریت های اطلاعاتی و عملیاتی آجا نیز موثر است، بنابراین سناریو مطلوب در سوریه (سوریه با مقاومت) نقش موثری بر مأموریت های آجا دارد.
- تحقق سناریو نامطلوب (سوریه بر مقاومت یا سوریه بی مقاومت)، تهدید رژیم صهیونیستی را به مرزهای جغرافیایی ج.ا.ا نزدیک و هزینه های فراوانی برای تأمین امنیت ملی کشور بر نیروهای مسلح از جمله ارتش ج.ا.ا تحمیل خواهد نمود.
- در مجموع فارغ از مشارکت فعال آجا در سوریه، آینده این بحران بر سطح، نوع و چگونگی مأموریت های آجا در حوزه های عملیاتی، اطلاعاتی و ضداطلاعاتی تأثیر گذار خواهد بود. اجرای مأموریت در فراسوی مرزها از جمله در سوریه نیاز به ایجاد زیرساخت داخلی و خارجی دارد. در داخل بایستی با مطالبه مأموریت از مراجع ذیصلاح، زمینه مشارکت فعال ارتش فراهم شود و اجازه نداد که سطح راهبردی ارتش به سطح تاکتیکی، تنزل یابد.
- براساس نتایج تحقیق توصیه هایی برای پرهیز از سناریوهای نامطلوب سوریه در مقاومت، سوریه بی مقاومت و سوریه در مقاومت و هموار نمودن مسیر جهت نیل به سناریو مطلوب سوریه با مقاومت ارائه شده است.

پیشنهادهای

تعیین سناریو مطلوب برای ج.ا.ا ایران از اهداف مهم این پژوهش بوده که می تواند نقش مهمی در آینده نگاری، تصمیم سازی و تأمین منافع ملی ج.ا.ا داشته باشد. نکته اساسی در آینده پژوهی و آینده نگاری آن است که با تلاش حداکثری از وقوع آینده های نامطلوب ممانعت و روندهای موجود

را به سمت آینده مطلوب هدایت نمود. از این رو براساس نتایج تحقیق توصیه‌هایی برای پرهیز از سناریوهای نامطلوب "سوریه در مقاومت"، "سوریه بی مقاومت" و "سوریه در مقاومت" و هموار نمودن مسیر جهت نیل به سناریو مطلوب "سوریه با مقاومت" ارائه شده است:

- (۱) کاهش حضور نظامی، افزایش فعالیت‌های عمرانی و طرح‌ریزی استراتژیک برای نفوذ همه‌جانبه سیاسی-امنیتی-اقتصادی و فرهنگی در سوریه در افق ۲۰۳۰.
- (۲) شیوه حضور آجا در مأموریت‌های برون‌مرزی باید تغییر کند. ارتش باید منطبق بر قانون اساسی مطالبه مأموریت کند و متناسب با مأموریت ابلاغی، بودجه و امکانات طلب نماید و مأموریت در سطح راهبردی با هویت ارتش ج.ا.ا اجرا شود باید در مجموعه نیروهای مسلح برای آجا با توجه به ظرفیت‌های راهبردی که دارد نقش تعریف شود و اجازه نداد آنقدر بُرد ارتش را کم کنند که از جایگاه راهبردی به نقش عملیاتی برسد.
- (۳) تحولات سیاسی-امنیتی سوریه بر مأموریت‌های آجا در دفاع از کشور تأثیرگذار است. اجرای مأموریت در خارج از مرزها نیاز به زیرساخت دارد. شایسته است ستاد آجا متناسب با سناریوهای چهارگانه سوریه بر مقاومت، سوریه در مقاومت، سوریه بی-مقاومت و سوریه با مقاومت، اقدام به طرح‌ریزی نماید.
- (۴) ارتش جمهوری اسلامی ایران قادر است از هم‌اکنون نسبت به باز نمودن باب همکاری‌های آموزشی، انتقال تجارب، تبادل استاد، دانشجو، و نظایر آن در حوزه فعالیت نیروهای چهارگانه با ارتش سوریه اقدام نماید.

قدردانی

از کلیه فرماندهان، اساتید و خبرگانی که ما را در فرایند انجام این پژوهش یاری رساندند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع

- آذر، عادل. و رجب زاده، علی. (۱۳۹۳). *تصمیم‌گیری کاربردی (رویکرد MADM)*، تهران: انتشارات نگاه دانش.
- اسماعیلی، علی. (۱۳۹۹). موازنه تهدید در خاورمیانه از یازده سپتامبر تا بهار عربی، *مجله پژوهشنامه بین‌المللی سیاست ایرانی*، ۸ (۲۷): ۴۳-۶۷.
- پدرام، عبدالرحیم و زالی، سلمان. (۱۳۹۷). الگویی نوین برای سناریونویسی در موضوعات راهبردی (مورد مطالعه سناریوهای آینده بحران سوریه). *مجله پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۷ (۶۷): ۲۲-۴۴.

- چرمک، توماس. (۱۳۹۴). برنامه ریزی سناریویی در سازمان‌ها: چگونگی خلق، به کارگیری و ارزیابی سناریوها، ترجمه مسعود منزوی، تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، چاپ اول.
- حاجیانی، ابراهیم و قصاب، محمود. (۱۳۹۲). آینده و سناریو نگاری، طبقه‌بندی روش‌ها و دسته‌بندی سناریوها، مجله راهبرد اجتماعی-فرهنگی. ۲ (۸): ۸۷-۱۰۹.
- حیدری، مهدیه و نورمحمدی، مرتضی. (۱۳۹۹). واکاوی پیامدهای ورشکستگی دولت سوریه بر امنیت ایران، مجله سیاست و روابط بین الملل، ۲ (۷): ۲-۲۱.
- زمردی، ابناجی؛ زهرا، حاجی یوسفی و امیر، محمد. (۱۴۰۰). ژئوپلیتیک انرژی و مداخله روسیه در سوریه، مجله ژئوپلیتیک. ۱۵ (۵۸): ۶۳-۸۲.
- سعیدی، آرش. (۱۳۹۵). آینده بشاراسد، نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت آن بر ج.ا.ا، دانشگاه یزد.
- شفیعی سیف آبادی، محسن. (۱۴۰۰). سپاه قدس و گذر از امنیت جمعی به دفاع جمعی در بحران سوریه، مجله پژوهش‌های حفاظتی و امنیتی، ۱۲ (۳۵): ۹۸-۱۱۹.
- شهریاری، علی محمد؛ حکمتیان، هادی و اسمعیلی، علی. (۱۳۹۹). نقش حزب الله لبنان در راهبرد دفاعی سوریه، مجله پژوهش‌های روابط بین الملل، ۳ (۱۰): ۱۰۲-۱۲۸.
- شوارتز، پیتر. (۱۳۹۰). هنر دورنگری: برنامه ریزی برای آینده در دنیایی با عدم قطعیت، تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، چاپ اول.
- عباسی، محمود. (۱۳۹۹). نوع شناسی کنش ج.ا.ا ایران در بحران سوریه، مجله مطالعات راهبردی جهان اسلام، ۲ (۲۱): ۸۳-۱۰۶.
- علی‌پور، جواد. (۱۳۹۶). آینده پژوهی بحران سیاسی سوریه بر پایه سناریونویسی، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۴ (۷): ۲۳۱-۲۶۱.
- فخری، سید مسعود و صحرايي اردکاني، حسين. (۱۳۹۹). بررسی حمایت‌های ایران به سوریه از طریق قاعده مقابله به مثل، مجله مطالعات نوین در علوم انسانی. ۱۱ (۳۳): ۸۱-۹۹.
- قلم بر، محمدمین؛ مقیمی، سیدمحمد و ثقفی، فاطمه. (۱۳۹۶). طراحی ماتریس جذابیت مداخله (مطالعه موردی: تحلیل بازیگران مداخله گر در سوریه). مجله آینده پژوهی دفاعی، ۳ (۷): ۴۵-۶۶.
- قیبه‌باشی، احمدرضا؛ پورعزت، علی اصغر و سرمست، بهرام. (۱۳۹۶). ارائه چارچوبی برای مطالعه شگفتی‌سازهای نظامی دفاعی پیش روی ج.ا.ا ایران. مجله آینده پژوهی دفاعی، ۱ (۴): ۶۴-۸۵.
- کمالی گوگی، محمد. (۱۳۹۹). واگرای ملی‌گرایی عربی در سوریه و نسبیّت آن با تفکر مقاومت، مجله مطالعات راهبردی جهان اسلام، ۲۱ (۸۴): ۱۲۷-۱۴۹.
- محبوب زمانی، حبیب و شیرودی، مرتضی. (۱۳۹۸). نقش عوامل ژئوپلیتیکی در بحران نوسازی سوریه ۲۰۱۱-۲۰۱۸، مجله مطالعات بیداری اسلامی. ۶ (۲۳): ۳-۱۹.

- محمدیان، مهدی. (۱۳۹۹). راهبرد بهینه ج.ا.ایران در فرایند دولت ملت سازی سوریه با استفاده از روش دانا، *مجله مطالعات راهبردی*، ۲۵(۸۹): ۴۹-۶۸.
- مرادیان، محسن. (۱۳۸۹). *مبانی نظری امنیت*، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
- مهدوی جو، محمود؛ اسدبیگی، اردشیر و بهنیا، ابوالفضل. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر جغرافیای فرهنگی بر امنیت سوریه، *مجله مدیریت پژوهش های دفاعی*، ۲۳(۸۹): ۵-۲۳.
- موسوی، سیده سارا؛ غفاری، مسعود و شریعتی، شهرروز. (۱۴۰۰). پیامدهای ژئوپلیتیکی گسترش همکاری‌های چین و ترکیه بر جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی اتصال دو پروژه کریدور میانی و کمربند و راه)، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۱۷(۶۴): ۳۴-۵۵.
- نجات، سیدعلی. (۱۳۹۶). *بحران سوریه و بازیگران منطقه/ی*. تهران: ابرار معاصر.
- نیاکوئی، امیر؛ پیرمحمدی، سعید. (۱۳۹۹). گذر از دولت به شبه دولت در عراق و سوریه پس از بیداری عربی (۲۰۱۱-۲۰۱۸)، *مجله دولت پژوهی*، ۵(۱۷): ۸۸-۱۰۷.